

En nordafrikans omtumlande
resa från sand till snö

27

• **ALLA
DÖRRAR
VAR INTE
STÄNGDA**

Broder Mose & Petter A. Jensen

PROLOG

Jag hade sällan varit så arg på någon människa! Jag blixtrade till, skällde ut Najib som en stor förrädare och öste arabiska förbannelser över honom. Att överge islam innebär ju i det närmaste dödsstraff!

Han hade nyligen väckt mig med den traditionella arabiska hälsningen *Assalamo aleikom!* – frid vare med er!

Naturligtvis hade jag svarat som vi brukar:

– *Wa aleikom assalam!* – och över er frid!

Jag hade aldrig sett killen förr, men jag kunde se att han var arab. Jag hade sovit djupt och gned mig i ögonen medan jag såg mig omkring. Jag satt i en brun manchesterfåtölj i ett ganska litet rum med några bokhyllor och ett par små bord med tidningar.

Sedan mindes jag. Jag var hemlös i en stor, främmande stad och hade vandrat runt på gatorna halva natten. Till slut hade två herrar, varav den ene var mycket myndig och hade en genomträngande blick, motvilligt släppt in mig och låtit mig få sova i den här fåtöljen. Han hade även gett mig en macka och en kopp te, och sedan hade han tagit fram en gitarr och sjungit för mig medan jag halvt tacksam, halvt irriterad försökte somna – melodierna liknade inget jag hört tidigare, och orden förstod jag inte ett dugg av.

Araben som väckte mig nästa morgon visade sig vara från Marocko och hette alltså Najib. Jag hade frågat honom vad det här var för ställe, som kändes så annorlunda.

– Du är i en *kanisa*, hade han svarat – det är ett arabiskt ord som betyder både kyrkobyggnad och församling. Vilken kalldusch! Jag kände mig lurad och på förbjuden mark. Men till en början lyckades jag behärska mig och frågade vad *han* gjorde där, marockan och arab – och självklart muslim, trodde jag. Najib svarade att han bott där ett halvår, att han trivdes jättebra, att han läst profeten Aissa's bok Injil – och blivit kristen.

Det var då jag blixtrade till. Hur kunde han?! Han hade övergett islam för den förhatliga kristendomen och var en stor förrädare av både sin nation, sin kultur och sin religion!

Sedan chockade han mig igen – genom sitt lugn och sin behärskning. Han svarade:

– Ta det lugnt; när du har läst Injil kommer du att förstå vad Aissa gjort för dig!

Då kom jag plötsligt ihåg att Injil är boken som de kristna tror på och som är förfalskad. Direkt tänkte jag att jag ville läsa den och visa för Najib och de andra på det där stället hur totalt fel de hade. Samtidigt gav det mig tillfälle att kunna stanna längre och ha tak över huvudet...

Under dagarna och veckorna som följde vandrade mina tankar hundratal mil och många år tillbaka, till min barndoms södra Tunisien. Jag hade en stor släkt som brydde sig på gott och ont, och jag hade uppfostrats som sig bör för en arab: efter muslimska normer och helt och hållet präglad av arabisk-muslimsk kultur. Min religion hade jag verkligen insupit med modersmjölken.

Jag log för mig själv när jag tänkte på min pappa Nasr. Vad skulle han ha sagt, en strängt religiös muslim, om han vetat att jag befann mig bland kristna – i en kanisa?! Han skulle nog fått spader! Men det var ingen fara – jag visste var jag stod, så att säga.

Sedan tänkte jag på min go'a mamma Atigua, och på mina sju syskon – och mina kusiner. Det var några år sedan jag hade sett dem nu. Stundtals drömde jag mig bort när jag började återkalla minnen från somrarna i Lukseirat och Beni Kheddache, där min älskade faster Fatma fortfarande bor. Jag brukade besöka henne varje torsdag, för då var det marknad, och faster Fatma bodde mycket nära marknadsplatsen. Men det var *en* torsdag som bränt sig fast i minnet av en alldeles speciell orsak...

DEL 1

SAND

Det böljande sandstenslandskapet i Lukseirat, med grottbostäder utgrävda i kullarna och odlingsland i dalgången framför.

KAPITEL 1

SKORPIONKATASTROFEN

– Amti Fatma! Amti Fatma! Kom och titta hur många skorpioner jag har plockat den här veckan! Säkert sjutti eller åtti – eller kanske hundra!

Jag var i tolvårsåldern och hade sommarlov. Mitt på faster Fatmas *rahba* – den öppna förgården i hennes berbiska grottbostad – stod jag i kortärmad skjorta, shorts och sandaler och höll en stor, rund plåtburk framför mig.

Morgonsolen hade nått över kullarna i öster och börjat leta sig ned mot det hårdtrampade jordgolvet i rahban. Här på de nordafrikanska stäpperna strax utanför Sahara, i Beni Kheddache i södra Tunisien, gassade solen från en torr himmel varenda dag hela sommaren. Den här torsdagen verkade vara precis som alla andra. Ändå skulle den gå till historien som en mycket märklig och alldeles oförglömlig dag.

– Du är tidig idag, Mose! Har du liftat med en åsna?

Faster Fatma plirade mot det intensiva morgonljuset när hon kom ut från det dunkla köket och skyndade mot mig, med ett förväntansfullt uttryck i det runda ansiktet.

Ivrigt slet jag upp locket med högerhanden medan jag höll fast plåtburken mellan vänsterarmen och bröstkorgen. Men HJÄLP! En av de där genomskinligt gula, livsfarliga varelserna hade krupit upp i locket! Det hade aldrig hänt förr på de tusentals gångerna jag öppnat locket på min skorpionburk! Jag ryckte till – och tappade hela burken med en ödesmättad skräll!

Amti Fatma skrek. Skorpionerna myllrade över rahban åt alla håll, på väg mot rummen. Den synen tillsammans med amti Fatmas skrik – av rädsla, av förtvivlan, av chock – har för alltid ristats in i mitt minne.

På några få sekunder hade de giftiga krypen försvunnit in i de betydligt mörkare rummen. Där gömde de sig, som skorpioner har för vana, under allt som kom i deras väg – kläder och mattor, krukor och kärl, ja, allt som fanns i varenda rum.

Faster Fatma – eller *amti* Fatma som man säger på arabiska – var alldeles panikslagen. Hon sprang ropande och skrikande ut ur porten så att hennes färggranna *fouta* fladdrade. Jag hade aldrig sett amti Fatma springa så där fort. Schalen som hon alltid täckte huvud och axlar med när hon gick ut ur huset, struntade hon i, eller kanske rent av glömde i panik. Hon sprang upp på taket – kullen som bostaden var utgrävd i – medan hon lyfte händerna upp i luften och ropade, om och om igen:

– *Jachomi, jachomi!*

Det är tunisisk-arabiska och betyder: Vilken olycksdag som har drabbat mig! Vilken olycksdag som har drabbat mig!

Själv stannade jag kvar på förgården med en stor klump i magen. Vilken katastrof! Jag var rädd och hade inga som helst begrepp om vad som kunde bli konsekvenserna. Det första jag tänkte var att nu hade jag ställt till med ett elände för min faster. Dessutom var hennes man Mobarak inte hemma; han skötte sin mataffär i *souken*.

Jag fick syn på en palmgrensslev som amti Fatma brukade röra i gröten med; den tog jag och försökte döda så många skorpioner jag kunde innan de försvann. Men de försvann så fort.

Amti Fatmas rop från hustaket hade effekt. En kvinna i den här kulturen springer nämligen inte upp på taket om inte en katastrof har hänt. Det är ganska speciellt. Dessutom är det väldigt vanligt att grannar hjälper varandra när någonting händer. Man besöker varandra i sorg, i glädje, i allt. Det behövs ingen inbjudan. Det är som i den gamla berättelsen om kvinnan som hittade sitt borttappade silvermynt: Grannarna kom och gladde sig med henne.

Så när folk runt omkring hörde amti Fatmas rop, när de såg henne ensam på taket, utan schal och med händerna upp i luften, och hörde henne ropa *jachomi, jachomi!* igen och igen, då förstod de att det här är något allvarligt. Här gäller det att komma snabbt – som om det skulle brinna. Och då kom de snabbt.

Den ena efter den andra dök upp mellan de karga sandstensskullarna och strömmade till för att ta reda på vilken hemsk olycka som drabbat min älskade faster. Snart var huset nästan fullt av grannar som försökte hjälpa till i paniken – män och kvinnor, ungdomar och barn.

Kvinnorna bar schalar och *fouta* – den gammaltraditionella berbiska dräkten som kvinnor i södra Tunisien fortfarande brukar klä sig i. Den består av ett enda långt, färggrant tygstycke som viras runt kroppen på ett särskilt sätt och hålls ihop med ett band runt midjan.

Männen bar *jebba* – en sorts lång skjorta. På huvudet hade de antingen en låg, rund *chéchia* av ull som isolerade mot värmen, eller en rund, flätad palmbladshatt med brätten som skuggade mot solen.

Flickorna hade långt hår och schal, medan pojkarna var kortklippta utan något på huvudet – vi unga killar tyckte det var lite gammaldags med de där hattarna.

Och inte kände jag mig hög i hatten heller, precis. Det var ju jag som var olyckan, så att säga. I alla fall kändes det nästan så. Och i alla fall var det jag, lille Mose, son till Nasr, som hade åstadkommit den.

Allvarligt var det också, för min kära faster eller någon annan kunde ju ha blivit stungen och kanske dött. Men ingen skällde på den skamsne pojken med palmgrenssleven på amti Fatmas rahba. Alla förstod att det var en olyckshändelse. Och efteråt, när allt hade lugnat ner sig, skrattade grannarna och tyckte att den där Mose, han var allt en busig pojke, han. Det var för väl att varken de eller jag visste vad jag skulle komma att göra när jag blivit dubbelt så gammal – och hur utskälld jag *då* skulle bli..

Medan kalabaliken pågick som värst, koncentrerade man sig på att bära ut allt som amti Fatma ägde. Kan du tänka dig – hela hennes hem flyttades till rahban! Grannarna bar ut vartenda föremål – alla kläder, alla prylar, allt i köket, varenda liten grej. Du vet, de gömmer sig, skorpionerna. Och amti Fatma var jätterädd, då hon är väldigt försiktig av sig. Varenda pryl blev vänd, skakad och flyttad. Och varenda skorpion krossad. Hela min veckopeng blev krossad. För det var faktiskt precis så det var.

KAPITEL 2

GIFTIG VECKOPENG

Egentligen är tunisiska skorpioner väldigt farliga. Den minsta, som är sex centimeter med utsträckt svans, är giftigast och kallas sjustegsskorpionen. För längre än sju steg hinner man inte gå, tror man, innan man ramlar och dör, om det där genomskinligt gula otyget har böjt svansen upp och framåt och stuckit till med gifttaggen.

Varje sommar dog folk av skorpionbett. Ändå lät de vuxna oss plocka dem från att vi var i tioårsåldern – även den farligaste. Först hängde vi på äldre ungar, sen växte vi bara in i det. Och det här måste ha varit tredje sommaren som jag skaffade mig lite veckopeng till torsdagsmarknaden på detta viset.

Själv har jag aldrig blivit stungen. Men när jag var i tonåren blev min mamma stungen av en stor, svart skorpion. Trots att den är mindre giftig, svävade hon någon vecka mellan liv och död, med feber, kramp och våldsam svettattacker.

Många har blivit räddade genom att någon i närheten snabbt har kunnat suga ut giftet. Men min mamma fick ingen sådan behandling. Jag vet inte varför, men hon trodde nog att hon skulle klara det – och det gjorde hon.

* * *

Från Amti Fatmas hem är det bara några få hundra meter till *souken* i Beni Kheddache, det vill säga marknadsplatsen, eller torget om man så vill. Några kilometer därifrån, i utkanten av kommunen, finns en liten by som på tal-språk, i södra Tunisien, kallas *Lukseirat*. Fast egentligen heter den *Al Kou-sairat* på klassisk arabiska. När min farfar Aissa levde, bodde han där i en stor grottbostad med många rum, och i sandstensskullarna runt den hade min pappa, mina farbröder och min morbror grävt ut var sin grottbostad till sig och sina familjer.

Några få år innan jag föddes hade min familj flyttat från Lukseirat till staden Medenine, tre-fyra mil närmare Medelhavskusten i öster. Men min pappa Nasr varken övergav eller sålde grottbostaden; istället blev den vår familjs utmärkta sommarbostad som min mamma Atigua och vi barn bodde i under större delen av sommarloven. Pappa kom på besök på helgerna och under den enda semesterveckan han hade.

Det var på de böljande högländsslätterna där i Lukseirat som jag brukade plocka skorpioner. Några dagar i veckan gick jag och mina pojkkusiner ut under den värsta middagshettan. Andra dagar sov vi siesta i flera timmar som de vuxna gjorde, i det svala, mörka sovrummet, men tyvärr var just middagshettan den bästa tiden för skorpionjakt...

Vi var utrustade med en plåtburk som var stor som en hög pepparkaksburk, samt en 20 cm lång pincett som vi böjt till av en plåtbit – och sandaler. Sedan vandrade vi omkring på de sandiga slätterna och tittade under sten efter sten efter sten, för det är favoritgömstället för de där krypen. Man lyfter försiktigt på kanten, får syn på skorpionen och plockar den med pincetten, upp i burken! Sedan går man till nästa sten – och nästa, och nästa...

Ibland hittade vi många skorpioner på en dag, ibland få. Hela siestan gick åt till detta, tre-fyra dagar i veckan, så det rann mycket svett innan vi nöjde oss. I Beni Kheddache är det så hett den här tiden på dagen att det inte går att vara ute om man inte måste – men det här var ett måste! Det handlade ju om våra fickpengar! Och att kunna se fram emot torsdagen, den stora dagen!

* * *

Varje torsdag under den delen av sommaren som vi bodde i Lukseirat gick jag upp extra tidigt. Torsdag var marknadsdag – veckans nav, så att säga. Det var då allt hände. Man gick till souken i Beni Kheddache för att veckohandla, för att sälja sina alster, för att träffa folk och för att ha trevligt och roligt. Men det blev roligast och trevligast om man hade lite pengar.

För att få pengar behövde jag sälja veckans skorpionskörd till dispensären i Beni Kheddache – en sorts lokal sjukstuga eller hälsovårdscentral. Men då gällde det att vara ute i väldigt god tid. På torsdagsmorgnarna ringlade sig nämligen kön utanför dispensären mycket längre än annars – det var både marknadsdag *och* den enda dagen i veckan då läkaren fanns där.

Stigen från Lukseirat till souken var stenig och jobbig. På den här tiden var den helt obearbetad, så ingen brukade färdas med vagn i våra nejder. Om jag inte fick lift med någon grannes åsna eller mula, tog det ungefär en timme till fots. Men den här dagen hade jag säkerligen fått lift, för jag kom fram ovanligt tidigt.

* * *

Dispensären öppnade ungefär vid åttatiden på morgonen. Den ligger än idag där i kanten av souken, på den sidan som vetter mot amti Fatmas grottbostad. Huset är en låg, vitkalkad stenbyggnad med platt tak och blåmålade dörrar och fönsterluckor. På marknadsdagen höll dispensären öppet även under siestatiden, också när sommaren var som hetast, för det var under marknaden som det fanns folk där.

På den tiden då jag var i skorpionförsäljningsbranschen bestod personalen av en läkare från sjukhuset i Medenine, en underläkare och två-tre manliga sjuksköterskor. Kvinnliga sköterskor fanns inte på den tiden, såvitt jag vet, och läkaren kom endast på torsdagar.

För oss grabbar var det mest intressanta med dispensären att de köpte våra skorpioner; det var därför vi gick dit. De gav oss 10 millimes per levande skorpion och skickade dem vidare till sjukhuset i Medenine. Där tillverkade man motgift av dem.

Om jag lyckades plocka 100 skorpioner på en vecka tjänade jag alltså 1000 millimes som är en dinar. Idag är det 4-5 svenska kronor, och på den tiden räckte det till ganska mycket på torsdagsmarknaden. Det var mina fickpengar, helt enkelt. Men jag fick svettas för dem!

* * *

När jag kom fram till dispensären just den här dagen, var det fortfarande gott om tid tills den skulle öppna.

Jag går till amti Fatma, tänkte jag. Hon tycker väldigt mycket om mig. Då kommer jag få ett ägg och lite te med getmjölk. Sen går jag tillbaka.

Men sedan gick det som det gjorde med skorpionerna och veckopengen den där dagen. Och marknaden var nästan slut när vi äntligen hade städat upp hos min älskade faster...

Till produktsidan för boken!

<http://bit.ly/MymCWb>